

Gatavi pārmaiņām kopā ar sabiedrību

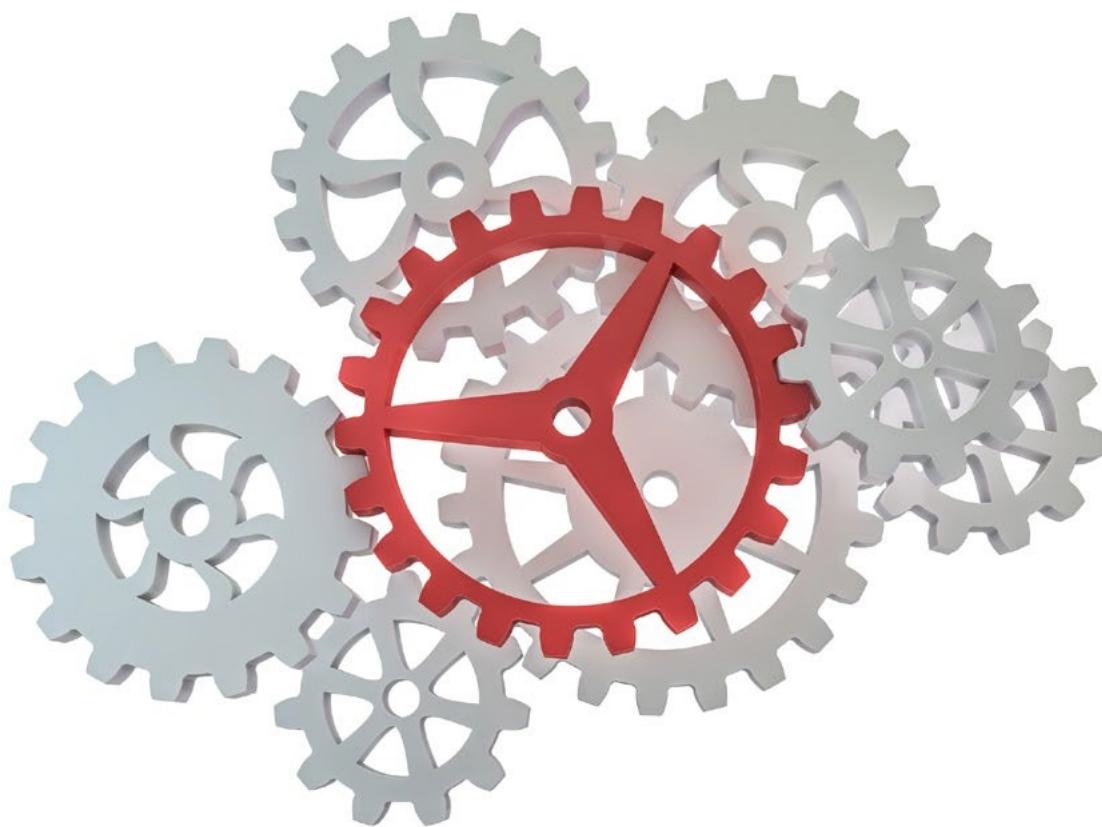

Foto: iStockphoto

Gunārs Valdmanis, Latvijas Elektroenerģētiku un Energobūvnieku asociācijas izpilddirektors

Enerģētikas nozarē pēdējās desmitgadēs norisinās dinamiskas pārmaiņas – mūsu ikdienā ienāk atjaunojamie energoresursi, jauni elektroenerģijas tirdzniecības principi, energoefektivitāte, lielākas kljūst enerģijas cenu svārības. Plānojot infrastruktūru un ražošanu, nozares ekspertiem arvien biežāk jāņem vērā ekonomiskos un sociālos faktorus, piemēram, iedzīvotāju blīvuma izmaiņas reģionos, vidējo ienākumu pieaugumu. Augstākas kljūst sabiedrības prasības pēc tīras, cilvēka veselībai nekaitīgas dzīves telpas un kvalitatīviem pakalpojumiem. Tieši šie apsvērumi – nozares nepieciešamība iestāties par jauniem darba principiem – lielā mērā noteica manu lēmumu no 2018. gada novembra uzņemties Latvijas Elektroenerģētiku un Energobūvnieku asociācijas (LEEA) izpilddirektora amatu. Manā skatījumā LEEA līdz šim ir godprātīgi nodrošinājusi profesionālu dialogu un bijusi elektroenerģētikas nozares balsts diskusijās, kurās norit enerģētikas nozares iekšienē. Tomēr ir pienācis laiks tai uzņemties arī aktivāku un mērķtiecīgāku lomu sazinā ar pārējo sabiedrību – galapatērtājiem, citiem energoapgādes industrijas uzņēmumiem, tādiem nozares pakalpojumu sniedzējiem kā agregatori un arī potenciālajiem investoriem.

Foto: J. Bencīts

Gunārs Valdmanis – CV

Ekonomikas ministrijas Enerģijas tirgus un infrastruktūras departamenta direktora vietnieks (2017 – 2018)
SIA "Mediju Monitorings" valdes priekšsēdētājs (2006 – 2012)
Latvijas Radio, Ziņu dienests (2013 – 2016)
Publīkācijas un vairāku gadu darba pieredze vairākos Latvijas drukātajos medijos un ziņu aģentūrās ("Diena", "Dienas Bizness", LETA, BNS)
Privātā uzņēmējdarbība transporta pārvadājumu nozarē (2010 – 2014)

Izglītība

Latvijas Universitātē, Sociālo zinātņu fakultāte,
maģistra grāds politikas zinātnē
Rīgas Tehniskā universitātē, Elektroenerģētikas un elektrotehnikas
fakultāte, maģistra studijas vides zinātnes programmā
(plānots absolvēt 2019. gadā)

Laiks kliedēt mītus

Nepieciešamību uzsākt dialogu ar plašaku sabiedrību aizvien vairāk nosaka apstāklis, ka pēdējās desmitgades laikā elektroenerģētikas nozare ir apaugusi ar vairākiem nereti pārspilējumos vai aplamos pieņēmumos balstītiem mītiem – daudzi rada visai būtiskus riskus gan patērētājiem, gan arī pašai enerģētikas nozarei.

Pirmkārt, manā skatījumā, viskritiskāk būtu vērtējami sabiedrībā valdosie uzskati par esošās elektroapgādes infrastruktūras uzturēšanas un atjaunošanas patiesajām izmaksām, tās principiem un izmaksu konkurētspēju, salīdzinot ar citām valstīm. Vēsturiskajās tarifu struktūrās lauvas tiesu no izmaksām veidoja tieši patērēto elektroenerģijas vienību skaits, tāpēc sabiedrībā ir iesakojies uzskats, ka uz galapatērētāju faktiski neattiecas ne infrastruktūras būvniecības, nedz

arī ikdienas uzturēšanas darbu izmaksas, tostarp izmaksas, ko rada remontdarbi paaugstinātās bīstamības un nelabvēlīgos apstākļos, kā arī apjomīgi elektrības zudumi patērētāja pieprasītās, bet pienācīgi nenoslogotās līnijās, otrpus skaitījam novietotos transformatoros. Liela daļa sabiedrības diemžēl joprojām atsakās sadzirdēt to, ka brīnumi neno- tiek arī elektroenerģētikas nozare un ka par ikvienu klientu, kurš savu elektroenerģijas pieslēgumu neizmanto vispār vai arī izmanto nepilnīgi, vienlaikus nevēloties atteikties no neizmantotajām jaudām, patiesībā ir spiesti maksāt pārējie elektroenerģijas lietotāji. Pārlieku bieži patērētāji nemaz ne-aizdomājas, ka, piemēram, par faktiski neizmantota sadales tīkla vienfāzes pieslēgumu noteiktā fiksētā abonēšanas maksa, iespējams, pat simt (!) gadu laikā nespēs nosegt viena apjomīgāka tīkla bojājuma novēršanas faktiskās izmaksas, nemaz nerunājot par iespēju jebkad atgūt šāda pieslēguma būvniecībā ieguldītos līdzekļus.

Otrkārt – pēdējos gados visai populārais mīts par šķietamo Latvijas elektroenerģijas apgādes dārdzību. Protī, patērētāji, visai pavirši iepazīstoties ar stipri vispārinātiem datiem par elektroenerģijas gala cenām un dažādu pakalpojumu cenu, pārlieku bieži ignorē gan tarifu struktūru, gan apstākļus, kuros šīs cenas veidojas. Spilgts piemērs: LEEA biedra, sadales sistēmas operatora AS "Sadales tīkls" tarifi nereti tiek pavirši nodēvēti par augstākajiem Baltijas valstis, ignorejot to apstākli, ka patiesībā AS "Sadales tīkls" viena elektrotīkla kilometra uzturēšanai vidēji var atvēlēt ievērojami mazāk līdzekļu nekā kolēģi kaimiņvalstīs. Nemot vērā uzņēmumu apgrozījumu un tīkla garumu, 2017. gadā Latvijas patērētājs maksāja vidēji 3464,19 EUR par vienu kilometru elektrotīkla pretstatā 4145,90 EUR Igaunijā un 4859,32 EUR Lietuvā. Tieši tāpat tiek ignorēts apstāklis, ka vienkāršota vidējo tarifu salīdzināšana starp dažādām valstīm ir vienkārši bezjēdzīga, jo tarifu konkurētspēja var krasī atšķirties gan no pieslēguma jaudas, gan tā izmantošanas intensitātes un, patiesībā, pieslēguma vietās ar augstu noslodzi Latvijas operatoru piedāvātie tarifi nebūt nav tie slīktākie.

Treškārt – dažās sabiedrības grupās valdošais uzskats, ka Latvijas enerģētikā laimes atslēga ir meklējama jaunos starp-savienojumos un lētas elektroenerģijas iegādē no Skandināvijas valstīm, faktiski atsakoties no jaudu attīstības vai pat uzturēšanas savā valstī, ko ir veicinājusi pavirša un virspusēja biržas *Nord Pool* cenu analize. Diemžēl daļa sabiedrība aizmirst, ka, pirmkārt, līdzīgi kā Latvijā, arī Skandināvijā elektroenerģijas tirgus cenas ietekmē arī elektroenerģijas ražotājiem maksātais atbalsts, un, otrkārt, kopumā lētas energijas pieejamība Skandināvijas reģionā ir šo valstu mērķtiecīgi un ilgstoši veiktu apjomīgu investīciju un labvēligu dabas apstākļu sakritības rezultāts. Ne mazāk ilūziju valda arī saistībā ar jautājumiem, kas skar starpvalstu infrastruktūras attīstību – tiek aizmirsts, ka jauna elektropārvades kabeļa būvniecība ir gan laika, gan izmaksu ziņā ļoti apjomīgs projekts, kurš jebkurā gadījumā būs jāieceno elektroenerģijas gala izmaksās un kura realizācijai nepietiek tikai ar patērētāja vēlmi maksāt mazāk – ir nepieciešams pienācīgs ekonomiskais pamatojums arī ražotāju un tīkla operatoru pusē. Vēl jo vairāk, laiks apzināties, ka konkurences likumi mēdz darboties ne tikai enerģijas pārdevēju, bet arī tās pircēju pusē, ko apliecinā, piemēram, apstāklis, ka Baltijas valstu starpsavienojums ar Poliju biežāk ir noslogots tieši ar plūsmām Polijas virzienā.

Esam atbildīgas izvēles priekšā

Ne mazāk nozīmīgs iemesls, kāpēc LEEA iesaistīšanās plašākā diskusijā ar dažādām sabiedrības grupām ir īpaši svarīga tieši šobrīd, ir drīzumā gaidāmā Latvijas izšķiršanās par enerģētikā un klimata politikā sasniedzamajiem mērķiem nākamajā desmitgadē, kura lielā mērā atspoguļosies patlaban Ekonomikas ministrijas paspārnē topošajā Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā 2021.–2030. gadam. Nav noslēpums, ka iepriekšējās desmitgades enerģētikas politika, neskatoties uz visai plašu sabiedrības iesaisti tās tapšanā, patlaban sabiedrībā ir guvusi negatīvu vērtējumu. Otrreiz klūdīties un uzķapt uz paša grābekļa vienkārši vairs nevaram atļauties – lai gan elektroenerģētika ir ļoti nozīmīga enerģētikas apakšnozare, ir svarīgi neaizmirst, ka Latvijā tās īpatsvars energijas galapatēriņā ir relatiivī neliels, atpaliekot gan no siltuma, gan transporta nozarēm, savukārt vēsturiskais sniegums oglekļa izmešu samazināšanā ir bijis samērā augsts. Līdz ar to, LEEA vērtējumā, no Latvijas interešu viedokļa ir būtiski, lai energoefektivitāte un modernākas tehnoloģijas nākamajās desmitgadēs ienāktu tieši tajās nozarēs, kurās līdz šim progress emisiju un enerģijas zudumu samazināšanās ziņā ir bijis gausāks, piemēram, mājokļu sektorā, transporta nozarē un lauksaimniecībā, it īpaši tāpēc, ka, piemēram, investīcijas transporta elektrifikācijā un ar to saistītais elektroenerģijas patēriņa pieaugums var atstāt būtisku pozitīvu iespaidu arī uz elektroenerģijas infrastruktūras izmantošanas efektivitāti un gala izmaksām.

Topošajam enerģētikas un klimata politikas plānam, mūsu skatījumā, būtu jāsniedz līdzsvarota un izsvērta atbilde uz jautājumiem ne tikai par jaunām investīcijām un sasniedzamajiem mērķiem, bet arī par tālāko rīcību un politiku attiecībā uz esošo enerģētikas infrastruktūru. Spilgts piemērs ir dabasgāzes infrastruktūra – daļa sabiedrības uz to raugās kā uz pagātnes mantojumu, kura nākotnes pastāvēšana, tirgū ienākot atjaunojamiem energoresursiem, var šķist nevajadzīga. Tomēr inovācijas un tehnoloģiju attīstība nozarē norāda uz pretēju tendenci: robežas starp nosacīti tradicionālo enerģētiku un atjaunojamajos resursos balstīto enerģētiku aizvien vairāk izvēlēti un dabasgāzes infrastruktūra var tikt izmantota un aizvien biežāk arī tiek izmantota kā instruments drošas un ēertas atjaunojamo energoresursu īpatsvara palielināšanas energoapgādē nodrošināšanai – elektroenerģijas ērtai balansēšanai, uzkrāšanai, pārvadei un piegādei patērētājiem. Ekonomiski ilgtspējīga biometāna vai ūdeņraža iesūknēšana tradicionālajā dabasgāzes sistēmā šodien vēl var šķist tālas nākotnes perspektīva, tomēr vēsturiskā pieredze, kuru esam guvuši, piemēram, vēja vai saules enerģētikā, pārliecinoši norāda uz to, ka tehnoloģiju attīstības tempu un potenciālu nedrīkst novērtēt par zemu. Tas uzliek pienākumu visai sabiedrība izturēties ar īelu atbildību pret esošo infrastruktūru – gan dabasgāzes, gan centralizētās siltumapgādes, gan elektroenerģijas jomā.

Daudzi jautājumi, par kuriem Latvijai būs jālejim tuvākajos gados, būtībā ir politiskas izšķiršanās jautājumi. Tie skar vairāku sabiedrības grupu intereses un izmaksu sloga pārdali starp tām, tāpēc uzskatu, ka ne vienmēr gala lēmums ir jāpieņem enerģētikas nozares profesionāliem. Tomēr enerģētikas nozares profesionāliem ir jāspēj piedāvāt precīzus aprēķinus un ietekmes novērtējumu dažādiem iespējamajiem izvēles

scenārijiem, lai šādi palidzētu plašākai sabiedrībai pieņemt racionālāku un ilgtspējīgāku gala lēmumu, apzinoties gan izmaksas, gan ieguvumus.

Ar svaigu skatu uz enerģētikas lomu sabiedrībā

Raugoties tālākā nākotnē, manā skatījumā, viens no lielākajiem enerģētikas nozares profesionāļu uzdevumiem ir cesties mainīt sabiedrības kopējo skatījumu uz enerģētikas nozari un tās lomu sabiedrības ikdienā – it īpaši attiecībā uz to, kādai ir jābūt tās mijiedarbībai ar citām nozarēm un ar iedzīvotāju labklājību. Labs apliecinājums tam ir spraigās diskusijas, kas pavada ikviennes cenu vai tarifu izmaiņas elektroenerģijas nozarē: par spīti tam, ka elektroenerģijas īpatsvars vidējas mājsaimniecības patēriņa grozā ir stipri zemāks nekā, piemēram, siltumenerģijai, transporta izdevumiem un citiem ikdienā nepieciešamiem produktiem un pakalpojumiem, jebkādas elektroenerģijas cenas izmaiņas sabiedrībā izraisa ievērojami lielāku sašutumu nekā, piemēram, pārtikas produktu cenu svārstības.

Uzskatu, ka sabiedrības apziņā elektroenerģijas nozarei ir nepamatoti un ne īpaši taisnīgi uzkrauta sociāla pakalpojuma funkcija un sabiedrības interesēs būtu no šī aplamā priekšstata atbrīvoties. Kāpēc? Pirmkārt jau tāpēc, ka iespējams līdzekļu ietaupījums, kuru būtu iespējams nodrošināt vidusmēra mājsaimniecībai, uzturot mākslīgi zemas elektroenerģijas cenas, ir pārlieku niecīgs, lai spētu sniegt taustāmu un jūtamu labklājības un sociālās drošības pieaugumu. Otrkārt – mākslīgi pazeminātā elektroenerģijas cena bieži vien nesasniedz tos adresātus, kuriem tā būtu visvairāk nepieciešama, proti, sociāli neaizsargātākās mājsaimniecības, jo šādai atbalsta formai ir ļoti ierobežotas iespējas ķemt vērā konkrēta atbalsta saņēmēja individuālās īpatnības un vajadzības un tā nekādā veidā nerisina sociālās neaizsargātības patiesos cēlonus – nepietiekamu izglītības, darba vietu un kvalitatīvas medicīniskās aprūpes pieejamību. Tieši tāpat elektroenerģijas cenai nebūtu jāpiedēvē panacejas īpašības arī uzņēmējdarbības vidē – tā nav un arī nedrīkst būt līdzeklis, lai uzņēmējiem citās nozarēs kompensētu darbaspēka tirgus problēmas, ēnu ekonomikas radītus konkurences izkroplojumus vai arī dabas apstākļu izraisītus satricinājumus.

Mainīt gadu desmitos iesaknojušos priekšstatus par to, kā būtu jāstrādā tai vai citai nozarei, nav viegli, bet nav arī neiespējami. Esmu pārliecināts, ka enerģētikas nozares profesionāliem ir iespēja izmantot labu piemēru no radniecīga sektora – telekomunikāciju nozares. Iespējams, daudziem jau ir piemirsūšas kaismīgās diskusijas un kritika, kādas savulaik izraisīja pirmie reformu soli telekomunikāciju nozarē, tomēr šīs nozares transformācijas rezultātus zemu cenu, plaša pakalpojumu klāsta un augsti attīstītu tehnoloģiju veidā šobrīd bauda praktiski ikviens patērētājs un, pretēji pesimistu prognozēm, telekomunikāciju pakalpojumi ir kļuvuši brīvi pieejami arī sociāli mazāk aizsargātajai sabiedrības daļai. ļoti līdzīgu ilgākā termiņā saredušu arī elektroenerģētikas sektora nākotni, un pirmie soli pārmaiņu virzienā jau ir sperti, piemēram, tirgus atvēršana un elektroenerģijas infrastruktūras tarifu tuvināšana to izmaksu struktūrai. Tomēr bez abpusēji atbildīgas attieksmes un abpusējas izpratnes par šo pārmaiņu nepieciešamību tās diemžēl nāks lēni un smagi. **E&P**